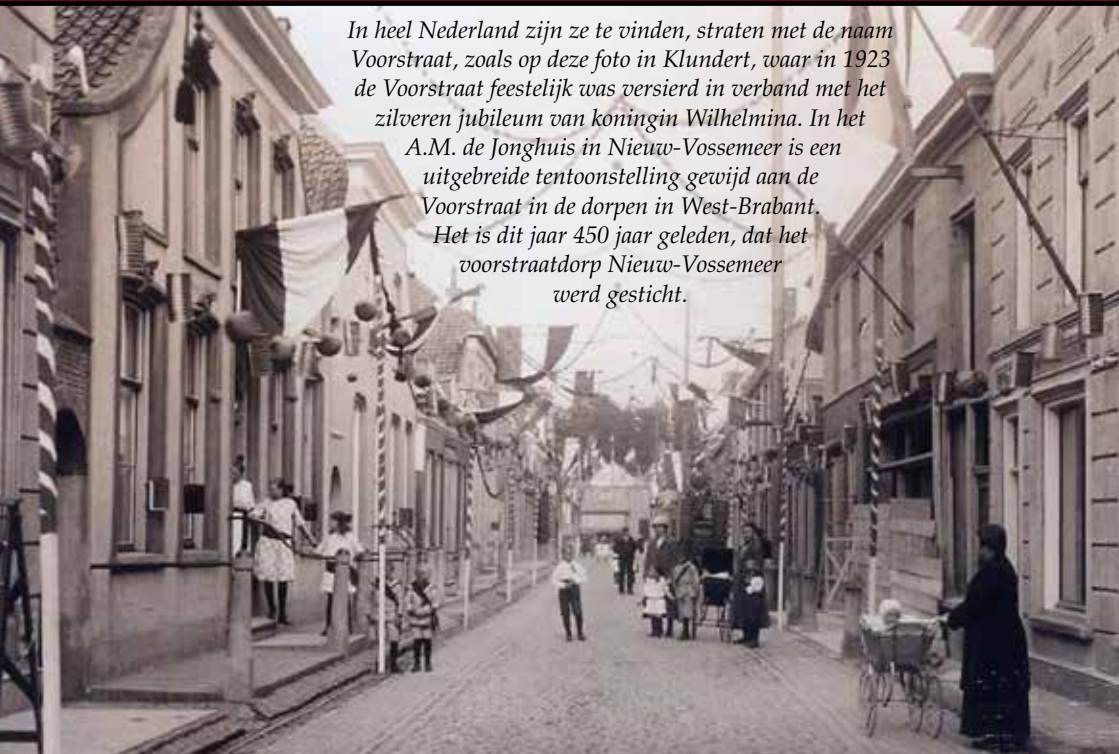

De Koerier

van

Brabants Heem

In heel Nederland zijn ze te vinden, straten met de naam Voorstraat, zoals op deze foto in Klundert, waar in 1923 de Voorstraat feestelijk was versierd in verband met het zilveren jubileum van koningin Wilhelmina. In het A.M. de Jonghuis in Nieuw-Vossemeer is een uitgebreide tentoonstelling gewijd aan de Voorstraat in de dorpen in West-Brabant. Het is dit jaar 450 jaar geleden, dat het voorstraatdorp Nieuw-Vossemeer werd gesticht.

Brabants Heem

Van vrijwilligers, Voor vrijwilligers

Geachte lezer,

Het is altijd even spannend als er een nieuwe uitgave van De Koerier is verschenen. Niet zozeer over die nieuwste uitgave, maar over de volgende die moet komen. Het mapje in de pc is nog helemaal leeg. Dan is het afwachten wat er allemaal op je afkomt. Ik doe dit werk nog niet zo lang, maar heb intussen al kunnen vaststellen dat het elke keer wel goed komt. Niet zo verwonderlijk, de aangesloten kringen van Brabants Heem zijn stuk voor stuk zeer actief bezig met hun werk. Daar wil en kan De Koerier een mooie weerslag van zijn.

2

Het is verleidelijk om bij succes van je eigen werk op dezelfde voet verder te gaan. Dat is niet voldoende, onze heemkundekringen willen bij de tijd blijven, nieuwe dingen doen, meer mensen bij het werk betrekken, jongeren binnen de gelederen halen.

Van elkaar kun je veel leren, zo bleek maar weer eens op de bijeenkomst van de Raad van Aangeslotenen in Hilvarenbeek. Een inspirerende bijeenkomst waar de deelnemers hun enthousiasme lieten zien, waarmee ze hun werk doen. In deze uitgave staat een verslag van de bijeenkomst. Er gebeurde veel meer, van boekuitgaven tot jubilea en onderscheidingen. Bijzondere tentoonstellingen zijn er en in deze uitgave staat de eerste van drie afleveringen over de Stelling van Willemstad.

Reacties op deze uitgave zijn van harte welkom. De volgende uitgave komt in september 2017 uit, de kopij kunt U inzenden tot 25 augustus 2017.

Zeeland, juni 2017
Tjeu van Ras
tjeuvanras@ziggo.nl

Het grote nut van ervaringen uitwisselen

door Tjeu van Ras

Het ging over de vier verhaallijnen die de provincie Noord-Brabant wil (laten) uitwerken. De Raad van Aangeslotenen van Brabants Heem praatte er donderdagmiddag 20 april uitvoerig over. Belangrijkste onderdeel: ervaringen uitwisselen hoe projecten zijn opgezet, waar voordelen zijn te halen en vooral hoe je door goed samen te werken tot heel mooie resultaten kunt komen.

In een prachtig natuurgebied, het Landgoed Gorp aan de Ley in Hilvarenbeek waren deze middag tientallen vertegenwoordigers van de heemkundekringen die zijn aangesloten bij Brabants Heem bijeen. Het werd een middag waarin veel informatie werd verschaft, maar vooral een middag waarin een aantal mensen met veel passie kon vertellen over projecten van hun eigen heemkundekring, hoe die zijn opgezet en vooral hoe je als kring mensen er enthousiast voor kunt maken en op die manier kunt winnen voor het werk van de kringen. De middag stond onder leiding van Christa van der Aa van opleidingsinstituut BeNNGG.

De provincie ziet graag dat de geschiedenis van Brabant wordt vastgelegd voor de volgende generaties. Er is een keuze gemaakt over de onderwerpen. Dat zijn: bevochten Brabant, religieus Brabant, innovatief Brabant en bestuurlijk Brabant. Beleidsmedewerkers van de provincie gaven daarover uitleg. Directeur René Bastiaanse van het BHIC vroeg om

Ad Otten vertelt over Gemert en De Duitse Orde

medewerking van alle Brabantse heemkundekringen om een digitale eregalerij van alle gesneuvelde Brabanders van WO II tot en met nu te eren met het beschrijven van hun leven en hoe zij hun einde vonden. De heemkundekringen worden daarover via Brabants Heem voor benaderd. Op de bijeenkomst bleek er grote bereidheid om daar aan mee te werken.

In tafelgesprekken kwamen vervolgens projecten aan bod, die al beschouwd kunnen worden als het vastleggen van het verhaal achter een gebeurtenis of een project. Ad Otten uit Gemert deed dat over De Duitse Orde, Ad Jacobs uit Baarle-Nassau over het Bels Lijntje en de Legendejagers vertelden over hun inzet om verhalen, legendes en mythes te verzamelen en vast te leggen. Het zijn stuk voor stuk projecten waar veel mensen met veel in zet aan hebben gewerkt.

De tafelgesprekken daarover waren zeer intensief, niet alleen konden de tafelvoorzitters veel vertellen over wat ze hebben ervaren, de vragen over het hoe en wat, over de resultaten en over nog veel meer zorgden dat de afgesproken tijd zo was

Het was nog voorjaar, maar toch warm genoeg om buiten in het zonnetje een tafelgesprek te houden.

verstreken. Het leidde tenslotte tot een hele reeks van aandachtspunten, die op grote flapovers verschenen.

Op de website van Brabants Heem is in een heldere en overzichtelijke infografiek te lezen wat er aan de orde is geweest en wat de opbrengst van de vele gesprekken was. Het verslag is gemaakt door Christa van der Aa.

Zie: <http://www.brabantsheem.nl/0501-ervaringen-uitwisselen-in-de-nieuwe-hoef.html>

Website en Facebook

De website van Brabants Heem – www.brabantsheem.nl – en Facebook bieden de mogelijkheid om de aandacht te vestigen op evenementen, tentoonstellingen, boekpresentaties en andere activiteiten van bij Brabants Heem aangesloten heemkundekringen. Ook bijzondere gebeurtenissen als jubilea, onderscheidingen e.d. verdienen een plaats op de site.

De site en facebook bieden bijzondere mogelijkheden om interactief ervaringen uit te wisselen, onderwerpen aan te kaarten of te reageren op gebeurtenissen.

Aan alle heemkundekringen de oproep om mee te helpen de site mee vorm te geven.

Website Brabants Heem: www.brabantsheem.nl

Facebook Brabants Heem: www.facebook.com/brabantsheem

**Stuur uw bijdragen met bijzonderheden over
een of meer activiteiten naar:**

tjeuvanras@ziggo.nl

5

HOME BRABANTS HEEM SUBSIDIES KRINGEN CONTACT

Welkom bij Brabants Heem

De stichting Brabants Heem is momenteel 123 Brabantse heemkundekringen met meer dan 33.000 leden. Het Brabants Heem en alle aangesloten kringen worden voor 100% vrijwilligersorganisatie bestuurd met enthousiasme en aandacht aan het vrijwilligerswerk. » Meer over Brabants Heem

Nieuws op trefpunt

ANBI Archeologie Arch
Boeken instaat Clau Brab
cultural collecties comen Dialecten D
Erfgoed Erfgoed Acade
heemdagen heembuis heem

Cranendonk van heerlijkheid en baronie tot gemeente

De 69^e Brabantse Heemdagen worden op 3 en 4 augustus gehouden in de gemeente Cranendonck. De deelnemers krijgen een veelzijdig programma voorgeschoteld. In Cranendonck (Budel en Maarheeze c.a.). Het programma is samengesteld door de organiserende Heemkundekring De Baronie van Cranendonck

De deelnemers – er hebben er zich meer dan 80 aangemeld - worden op de eerste dag al vroeg verwacht. Om 09.00 uur is de inschrijving in het gemeentehuis in Budel, waar de gasten even later door burgemeester mevrouw M. Vermue worden ontvangen. Na de openingstoespraak van voorzitter Henk Hellegers van Brabants Heem volgt de ceremonie protocollaire.

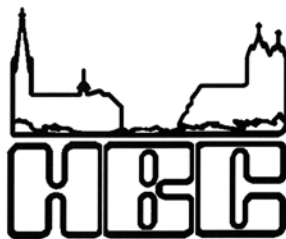
Op dag 1 staat er een wandeldag op het programma. Voor de middag door het dorp Budel, na de lunch door Budel-Dorplein. Na het avonddiner in De Smeltkroes in Maarheeze is er nog een kort avondprogramma

Op de tweede en laatste dag stappen de deelnemers op de fiets om in groepen bezienswaardigheden te bekijken in Maarheeze, Soerendonk, op Landgoed Cranendonck en in Gastel. In zaal de Wielerbaan in Budel is er daarna eerst de Bram van Brabant-quiz, gevolgd door een afsluitend diner en de officiële sluiting door Henk Hellegers en de voorzitter van het organiserende comité Jac. Biemans.

6

Tijdens de heemdagen wordt ook het unieke 'Waalse' fabrieksdorp Budel-Dorplein met zijn bijzondere gebouwen bezocht

Vier Bernardusdagen in 2017

De dorpen Hoeven, Oud Gastel, Oudenbosch en Wouw hebben een bijzonder verleden. De kerken van deze vier dorpen stonden eeuwenlang onder rechtstreeks gezag van een cisterciënzerklooster tien kilometer onder Antwerpen: de Bernardusabdij.

Vrijwel vanaf het moment dat de dorpen ontstonden, bepaalde het klooster wie er pastoor mocht worden. In Hoeven en Wouw behield de abdij dit benoemingsrecht tot 1872; in Oud Gastel en Oudenbosch zelfs tot 1968.

Vanaf de middeleeuwen benoemde het klooster in de vier dorpen vrijwel altijd monniken uit de eigen abdij. Deze monnik-pastors bemoeiden zich intensief met de inrichting van de kerken, waarmee ze een erfenis hebben nagelaten die uniek is in Nederland.

Tijdens de Bernardusdagen zijn de kerken van de vier dorpen opengesteld voor publiek. De kunstvoorwerpen die aan de connectie met de Bernardusabdij herinneren, worden uitgelicht en beschreven. De kerken zijn op vier zondagen te bezichtigen, te beginnen met 20 augustus: de feestdag van de heilige Bernardus, naar wie de abdij is vernoemd.

Naast het dorp Hoeven stond eeuwenlang de uithof van de Bernardusabdij. Vanuit dit centrum exploiteerde de abdij haar West-Brabantse bezittingen. In de negentiende eeuw bouwde het bisdom Breda op deze plek een grootseminarie. De kapel van dit seminarie is tijdens de Bernardusdagen opengesteld voor publiek, hier is een kleine tentoonstelling te zien over de cisterciënzers in de middeleeuwen.

Vier zondagen zijn: 20 augustus (feestdag van de H. Bernardus) en 27 augustus, 3 en 10 (Open Monumentendag) september.

Meer informatie en openingstijden:
www.bernardusdagen.nl

Hoeven:

Kerk van St. Jan de Doper
+ Kapel van Bovendonk

Oud Gastel:

Sint-Laurentiuskerk

Oudenbosch:

Basiliek van de H.H. Agatha en Barbara

Wouw: Sint-Lambertuskerk

Het Bernhardusbeeld in Oud-Gastel.

Wandelen langs elf Voorstraatdorpen

In het A.M. de Jongmuseum aan de Voorstraat 29 in Nieuw-Vossemeer is tot en met 30 september de tentoonstelling Voorstraatdorpen te zien. De tentoonstelling is begin april geopend.

Heb je er weleens bij stilgestaan, hoeveel dorpen in Nederland een straat hebben die Voorstraat heet? Besef je dat veel van deze dorpen enkele honderden jaren geleden zijn gesticht in nieuw land? Heb je ooit gekeken wat de onderlinge verschillen en overeenkomsten zijn van deze dorpen met een voorstraat? Realiseer je wat de dorpen met elkaar bindt? Omdat het dit jaar 450 jaar geleden is, dat het voorstraatdorp Nieuw-Vossemeer werd gesticht, is de tentoonstelling "Voorstraatdorpen" te zien. Aan deze tentoonstelling hebben 11 dorpen meegewerkt, waaronder Fijnaart in het A.M. de Jongmuseum in Nieuw-Vossemeer, Klundert en Nieuw-Vossemeer.

Vanaf de 15e eeuw werden veel polders gewonnen of herwonnen op de zee. Er ontstonden nieuwe landbouwgebieden en men wilde nieuwe nederzettingen stichten. Veel dorpen werden ingericht op de wijze die toen bij planologen 'in de mode' was.

De planologen uit die tijd hielden het simpel. Centraal in het dorp ligt een kerk met een straat die meestal loodrecht op de polderdijk staat. Deze straat noemen we Voorstraat. Aan weerszijden van de straat kwam gesloten bebouwing. In-

De Voorstraat in Fijnaart

dien noodzakelijk werd het dorp uitgebreid door evenwijdig aan de voorstraat een of meer achterstraten aan te leggen. Er zijn veel voorbeelden van dorpen die op een (nagenoeg) zelfde wijze zijn gesticht en ingericht. Het zijn dorpen, die in de 15e tot en met de 17e eeuw, allemaal werden gebouwd of herbouwd in de nieuwe of op het water teruggewonnen polders.

In de tentoonstelling “Voorstraatdorpen” wordt ingezoomd op de geschiedenis en het erfgoed van elf dorpen uit de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden en de polders van West-Brabant. Het zijn de volgende plaatsen: Sint Annaland, Stavenisse, Oud-Vossemeer, Bruinisse, Sint Philipsland, Numansdorp, Oude-Tonge, Middelharnis, Klundert, Fijnaart en Nieuw-Vossemeer. De bezoekers zullen ontdekken, dat de deelnemende dorpen opvallend veel overeenkomsten hebben, maar dat er ook opvallende verschillen zijn. Door naar de anderen te kijken, leer je immers veel over jezelf. Van klederdracht tot de komst van de tram, van meekrap tot de strijd tegen het water, veel thema’s komen aan de orde en illustreren vooral wat de deelnemende dorpen met elkaar bindt.

Op de website www.amdejongmuseum.nl staan de openingstijden en nog meer actuele informatie.

De Koerier in 2017

In 2017 verschijnt de Koerier vier keer. Als u iets in dit tijdschrift gepubliceerd wilt hebben, kunt u de kopij opsturen of mailen. Houd u zich wel aan de inleverdatum.

Ongeveer drie weken na de inleverdata ligt het tijdschrift bij de kringen op de deurmat en wordt de digitale versie verzonden naar de secretariaten en op de website geplaatst.

Kopij sturen naar: tjeuvanras@ziggo.nl

De inleverdata voor 2017 zijn:

maandag 20 februari 2017

maandag 5 juni 2017

maandag 24 augustus 2017

maandag 13 november 2017

Boeren, burgers en buitenlui!

Bij Erfgoedlokaal Haren ons dorp is sinds zondag 4 juni in het Erfgoedlokaal aan het Kerkplein 6 in Haren (bij Oss) een geheel nieuwe tentoonstelling te zien met als thema: 'Boeren, Burgers en Buitenlui'.

In de tijd dat de telefoon en krant nog niet voorhanden waren, trok van oudsher de roep van de stadsomroeper de aandacht van het publiek als hij nieuws te melden had. 'Boeren, Burgers en Buitenlui'. Met deze drie begrippen was in feite iedereen in zijn directe omgeving genoemd en was de aandacht getrokken. Zo ook wil het Erfgoedlokaal met deze kreet tot en met zondag 1 oktober de aandacht vestigen op haar nieuwe tentoonstelling.

De uitdrukking 'Boeren, Burgers en Buitenlui' verwijst ook naar een tijd, dat stad en platteland nog strikt gescheiden werelden waren. In deze tentoonstelling ligt de nadruk op de bewoners van het platteland, de boeren. Zij waren het die door noeste arbeid hun land en

gewassen bewerkten en hun oogst, vee en producten van de dieren van eigen bedrijf, aanboden aan de burgers binnen de stad. Hier leefden de ambachtslieden die op hun beurt van de (oogst)producten weer handelsartikelen maakten voor burgers en buitenlui. De tentoonstelling legt sterk de nadruk op 'mens en dier'. Hoe zij samen woonden, werkten en leefden op het platteland en in de burgerij. Aan bod komen onder andere de slacht, het wekken van vlees, groente en fruit én ons broodbeleg.

Boeren, Burgers en Buitenlui' is geopend tot en met zondag 1 oktober 2017, elke eerste zondag van de maand van 11.00 tot 15.00 uur. Entree: € 2,00 per persoon / Vrienden van het Erfgoedlokaal en kinderen onder de 12 jaar hebben gratis toegang.

Pop Up of het beweegbare boek

Deze zomer is er in Museum De Roos in Geertruidenberg een bijzondere tentoonstelling te zien die is gewijd aan het beweegbare boek, ook wel pop-up boeken genoemd. Ze zijn afkomstig uit de collectie van Ruud Ringers, kunsthistoricus en beeldhouwer, die al veertig jaar bezig is een encyclopedische verzameling aan te leggen, analoog aan de Kunst en Wonderkamers van de 16e eeuw, de zogenaamde 'rariteitenkabinetten'.

De eerste beweegbare boeken stammen uit de dertiende eeuw. Deze boeken hadden vaak een wetenschappelijk of educatief karakter. Zo werden uitklapprenten gebruikt om berekeningen of landkaarten te tonen en roterende schijven maakten de werking van het heelal inzichtelijk of gaven de paasdatum aan. De eerste boeken waarbij de beweging een essentieel onderdeel uitmaakte van de beleving van het boek waren de 'speelboeken' uit het begin van de negentiende eeuw. Hierin kan je door deurtjes te openen of aan strookjes papier te trekken, nieuwe scènes tevoorschijn toveren en figuren in beweging brengen.

De werkelijke pop up boeken, waarbij de voorstelling vanzelf omhoog komt wanneer de bladzijde wordt omgeslagen, bereikten in de twintigste eeuw een ongekende populariteit. Sprookjes, de dierenwereld, architectuur, stripfiguren en beroemdheden als Elvis Presley en de Beatles komen tot leven in ingenieuze papieren 3D constructies. Ook kunstenaars lieten zich inspireren door de pop up: zo laat Andy Warhol, icoon van de pop art, in de jaren '60 onder andere een

Expositie van Ruud Ringers

POP UP of HET BEWEEGBARE BOEK

Museum De Roos - Geertruidenberg
6 mei t/m 30 september 2017

www.museumderoos.nl

blikje tomatenpuree rechtop staan in zijn Index Book en ging de tentoonstelling van Elisabeth Murray in het Museum of Modern Art in New York vergezeld van een catalogus met pop-ups van haar werken.

Beweegbare boeken zijn allang niet meer voor kinderen alleen. Boeken over steden als Berlijn en New York, over architectuur, de deeltjesversneller of de personal computer richten zich duidelijk tot een volwassen lezerspubliek en dat geldt zeker ook voor de erotica met boeken als de Pop-up Kama Sutra, The Pop-up Book of Sex of Jeux t'aime.

Af en toe vinden er tentoonstellingen plaats van beweegbare boeken zoals in Museum Van Gijn in Dordrecht en later in Museum Meermanno in Den Haag en het Veluws Museum Nairac in Barneveld. Door de beperkte ruimte zal de tentoonstelling in Museum De Roos bescheiden van opzet zijn maar wordt wel het brede spectrum van het beweegbare boek getoond, zowel speelboeken als leerboeken of boeken die dat allebei tegelijk zijn en dat is natuurlijk het beste: mijn spelen is leren.

Ondergronds verleden in museum Ulvenhout

In het Paulus' museum aan de Pennendijk in Ulvenhout is tot 10 september een tentoonstelling te zien over Ondergronds Verleden. De expositie is elke woensdagmiddag en elke eerste zondag van de maand te zien.

Tot de topstukken van de tentoonstelling behoren de beroemde twee urnen uit Strijbeek, die daar net voor de oorlog gevonden zijn. Ze dateren van ca 1000 voor Chr. en ze zijn tijdelijk in bruikleen gegeven door het museum van Oudheden in Leiden. Het zijn unieke, prachtig gedecoreerde vazen die in een perfecte conditie verkeren.

Na 80 jaar zijn ze weer terug in de streek waar ze vandaan komen en uit het feit dat 'Leiden' ze uitleende mag je concluderen dat het Paulus' museum gewaardeerd wordt.

De subtitel 'wat lieten onze voorouders achter in de bodem' verwijst ook naar de ca 100 andere bodemvondsten, die te zien zijn in het museum. Al vóór de opening kwam een groep schoolkinderen nieuwsgierig poolshoogte nemen. Ze waren hevig geïnteresseerd in wat er zo dicht bij huis is opgegraven en wat daar vaak eeuwen in de grond heeft gezeten.

Een oude apotheek in de Heemschuur

In heemschuur De Stee aan het Zuringveld in Teteringen is de tentoonstelling De Dorpsapotheek gewijd aan wat een apotheek te bieden had en te bieden heeft. De tentoonstelling is elke eerste en derde zondag van de maand te bezoeken.

Het beroep van apotheker is al heel oud. De eerste apotheker vestigde zich al in 1276. De benodigde vakkennis ging vroeger over van leermeester tot leerling, in veel gevallen was dat van vader op zoon. Tot ver in de twintigste eeuw was de dorpsdokter vaak apotheekhoudend. Vroeger werden medicijnen zoals hoestdranken, pillen en zetpillen zelf gemaakt. Een kneedbare massa (vergelijk het met deeg) waarin de geneesmiddelen waren vermengd, werd op een pillenplank tot een slangetje gerold en met het mes in gelijke stukjes verdeeld. Die stukjes werden onder het deksel tot mooie ronde pillen gedraaid.

Al deze hulpmiddelen en nog veel meer voorwerpen die in vroeger tijden werden gebruikt zijn te zien in "De Dorpsapotheek. De gehele inventaris van de apotheek is in bruikleen gegeven door Geert van der Wijst, oud-apotheker in Oosterhout en Teteringen, en Pieter van Mierlo, oud-huisarts in Teteringen. Op 21 mei is de tentoonstelling geopend.

Meer info op: www.teteringserfdeel.nl

Zilver voor drie leden van De Acht Zaligheden

Mevrouw Spaapen uit Eersel, Ad Tilborghs uit Dommelen en Frans Theuws uit Oestgeest hebben op 18 maart de zilveren speld van Brabants Heem uitgereikt gekregen. Ze zijn 40 jaar lid van heemkundekring De Acht Zaligheden Eersel. Zij waren alle drie wegens ziekte verhinderd tijdens de eerder gehouden jaarvergadering, waar mevrouw Sterken vanwege het 70-jarig lidmaatschap werd gehuldigd.

De drie jubilarissen werden ontvangen met koffie en gebak en tijdens het gezellige samenzijn is duidelijk geworden dat alle drie de jubilarissen indertijd zijn aangetrokken door de workshops die Arjen Kakebeeke in de kring heeft gehouden. Namens Brabants Heem nam Frans Teunis, de voorzitter, de honneurs waar en heeft ze allen de zilveren speld met oorkonde aangereikt alsook een oorkonde van de eigen kring vergezeld van een mooi heemkundig boek. In zijn toespraak benadrukte hij het belang van “consumerende” leden want zij zorgen voor de noodzakelijke pecunia om aan werkende leden de faciliteiten te verstrekken tot een boeiende inzet voor de kring.

De drie jubilarissen met speld. (foto: heemkundekring De Acht Zaligheden)

Brabants Heemmedaille voor Adriaan Sanders Uden

Adriaan Sanders heeft eind april tijdens zijn laatste vergadering als voorzitter van de heemkundekring Uden de Brabants Heemmedaille ontvangen. De medaille met oorkonde werd uitgereikt door Henk Hellegers, voorzitter van Brabants Heem en tevens burgemeester van Uden.

Adriaan Sanders nam na 16 jaar afscheid als voorzitter van de heemkundekring Uden en als voorzitter van Uden in geschriften, onderdeel van de kring. Henk Hellegers roemde hem om zijn vele werk, de vele vernieuwingen die hij heeft teweeg gebracht en vooral ook zijn grote kennis van de geschiedenis van zijn dorp. Hij somde een aantal verdiensten op. "Ik zou heel lang kunnen spreken over je verdiensten voor de heemkunde, maar dan is er geen ophouden aan. Ik noem een paar bijzonderheden: Lezingen, deze week nog, over geschiedenis van Uden; Het doen herleven van de geschiedenis van Vluchtoord Uden: boek, programma, werkgroep, kapel monument, toneelspel uit Turnhout; Betrekken van de basisscholen bij de geschiedenis van Uden en de heemkunde; Lezingen voor bejaarden; Schrijven van artikelen en boeken over de geschiedenis van Uden; Lezingen over tal van andere onderwerpen bij andere heemkundekringen En filmpjes voor lokale zender Skyline over geschiedenis van Uden.

16

Tijdens de bijeenkomst werd ook een speciale aflevering gepresenteerd van Uden in Geschriften. Daar staan een aantal verhalen in van de hand van Adriaan Sanders over de rijke geschiedenis van Uden. Adriaan Sanders wordt als voorzitter opgevolgd door Annemieke de Groot.

De vergadering werd afgesloten met modeshow van oude kostuums. Een ervan was het officiële kostuum van burgemeester Thijssen van Uden. Dat was in het bezit van Ad Verbosson, die het deze avond schonk aan de heemkundekring.

Henk Hellegers reikte de onderscheiding met oorkonde uit aan Adriaan Sanders.

Foto: heemkundekring Uden/Jacques Brouwer

Zilveren speld Brabants Heem voor Mariëlle van Hezewijk

Met plezier en passie zet Mariëlle van Hezewijk zich in Gilze en Rijen al jaren in voor Heemkring Molenheide. Voor haar verdiensten ontving zij, tot haar grote verrassing, op woensdag 1 februari 2017 de Zilveren speld van de Brabantse Heem.

De eervolle onderscheiding werd haar uitgereikt door voorzitter Bert Wagemakers van Heemkring Molenheide. 'Het belang van Heemkring Molenheide staat altijd voorop bij Mariëlle, waarbij ze zelf het liefst op de achtergrond blijft. Alles wat ze doet, is van hoge kwaliteit,' verwoordde Bert Wagemakers in zijn toespraak. "

Mariëlle van Hezewijk is vanaf 2002 bestuurslid van Heemkring Molenheide met als aandachtsgebied public relations en communicatie en heeft een brede staat van dienst. Ze is bij veel heemkundige uitgaven betrokken geweest, zoals 'Wanneer klank en maat de toon zetten' (2001), de historische canon van Gilze en Rijen (2015), en tweehonderd jaar Koninklijke Harmonie Sint Cecilia (2007). Ook was ze betrokken bij diverse tentoonstellingen en is ze lid van het schrijversteam voor de Tijdmachine Gilze en Rijen. Deze tijdmachine is een professioneel hulpmiddel voor iedereen die meer wil weten over de geschiedenis van de gemeente Gilze en Rijen.

Samen met twee andere leden werkt Mariëlle op dit moment aan de uitgave 'honderd jaar algemeen kiesrecht in Nederland', die in 2018 verschijnt.

Voorzitter Bert Wagemakers speldt de onderscheiding op (foto Heemkring De Molenheide)

Zilveren insigne voor Rein van den Broek

Rein van den Broek, lid van heemkundekring Bakel en Milheeze heeft de zilveren draaginsigne van de stichting Brabants Heem ontvangen.

Van den Broek kreeg het insigne met bijbehorende oorkonde uitgereikt door zijn eigen voorzitter Ben Vereijken. Hij ontving de onderscheiding omdat hij sedert 35 jaar lid en bestuurslid is geweest van Heemkundekring Bakel en Milheeze. Het was tevens een blijk van waardering voor zijn grote aandeel in de beoefening van de heemkunde, met name zijn kennis van de historie van Bakel en Milheeze die hij op een bijzondere manier uitdraagt zowel naar de ouderen en jongeren, voor zijn functioneren voor onze Heemkundekring en voor zijn functioneren voor Stichting Brabants Heem in het algemeen.

Voorzitter Ben Vereijken speldt de onderscheiding op.

Kijk- lees- en wandelboek over Vlijmen

Heemkundekring Onsenoort organiseert regelmatig wandelingen op diverse plaatsen in de gemeente Heusden, zoals: Vlijmens Ven, Drongelens Kanaal, Poort van Heusden, Haarsteegse Wiel, Elshoutse Zeedijk en Dorpswandeling Drunen. Binnenkort start de vereniging met Dorpswandeling Vlijmen. Bij de wandeling hoort een kijk- en leesboek.

De wandeling begint bij Hotel Prinsen in Vlijmen en gaat dan door de Julianastraat, Pastoor van Akenstraat, Pastoriestraat, De Akker, Plein, Akkerstraat, Julianastraat en eindigt bij Hotel Prinsen. Op een 20-tal plaatsen wordt door de rondleider(ster) in de twee uur durende wandeling verteld wat er in de afgelopen eeuw op die plaatsen zoal is veranderd. De wandeling wordt gedaan aan de hand van het fotoboek 'Dorpswandeling Vlijmen', een boek met 115 pagina's met prachtige foto's en bijbehorende teksten. Het is dan ook niet alleen als wandelboek te gebruiken, maar het is ook een mooi kijk- en leesboek. De samenstelling van het boek is gedaan door oud-Vlijmenaar Bart Beard, die ook 'Dorpswandeling Drunen' samenstelde.

Het boek is te koop bij BRUNA in Vlijmen en Sikkers in Drunen en kost € 7,50.

De voorzijde van het boek met een vooroorlogs aanzicht van het centrum vanaf de Vlijmense Dijk met op de voorgrond het woningblok 'De Acht Zaligheden' en de kerk op de achtergrond.

Nuenense verborgen geschiedenis onthuld

door Peter van Overbruggen

Het is bekend dat het moedige Nuenens domineesgezin Plug in de oorlogsjaren een onderduiker had opgenomen in huize Nune Ville, dat toen als protestantse pastorie fungeerde in plaats van het ernaast gelegen Van Goghhuus.

Het onderduikverhaal staat beschreven in het laatste hoofdstuk van het boek 'Van domineeshuis tot van Goghhuus', waarvan in september 2016 de tweede herziene druk verscheen. Alleen, wat de auteurs Peter van Overbruggen en Jos Thielemans toen nog niet wisten, werd na de boekpresentatie bekendgemaakt. De zoon van de onderduiker, Alfred van Cleef, onthulde bij die gelegenheid de naam van de joodse vluchteling, zijn vader Jaap van Cleef, en vertelde diens bewogen oorlogsgeschiedenis. Zo werd het slothoofdstuk van het pastorieboek tevens het begin van een bijzondere ontknoping. Dit bijzondere verhaal kon helaas niet meer in het pastorieboek worden opgenomen. Maar in het decembernummer van het heemkundetijdschrift Driehornickels is het spannende relaas te lezen, ingeleid door Peter van Overbruggen en voorzien van nog nooit gepubliceerde foto's.

Degenen die de tweede gewijzigde druk van het pastorieboek aanschaffen (27,50 euro) krijgen daarbij het in full colour uitgevoerde tijdschrift gratis aangeboden (losse verkoopprijs 4,50 euro). Overigens staat in dat blad ook een lezenswaardig stuk van de hand van Peter van Overbruggen over het ontstaan en betekenis van het in Italië teruggevonden en op 21 maart 2017 in het van Gogh Museum gepresenteerde schilderij van Van Gogh: *Het uitgaan van de Hervormde Kerk te Nuenen*. Hij legt daarin uit waarom dit topografische schilderij uit 1884 zo uniek is en waarom Vincent van Gogh het later aanzienlijk veranderd heeft.

Voor meer informatie: www.pastorieboek.nl

Herdruk boek In dienst van de Nassaus

Breda en de Nassaus zijn nauw met elkaar verbonden. Cora van Beek schreef daar een boek over, In dienst van de Nassaus. Inmiddels is de tweede druk verschenen.

'Oude ambachten in het Bredase Hofkwartier' is de ondertitel van het boek. En dat geeft meteen aan waar de meeste aandacht in het boek naar uitgaat: de komst van de Nassaus naar Breda en hun verblijf daar zorgde dat er tal van ambachtslieden volgden. En die zijn er nog steeds in Breda en ook daarover gaat het boek.

Het kasteel van Breda werd in de 16e eeuw door Graaf Hendrik III van Nassau-Breda ingrijpend aangepakt en omgebouwd tot een renaissance-paleis. Hendrik II trok daarvoor niet alleen kunstenaars aan, hij maakte ook gebruik van de diensten van tal van ambachtslieden. In het kasteel werd begin negentiende eeuw de KMA gevestigd.

In dienst van de Nassaus begint met een uitvoerige beschrijving van de geschiedenis van het Nassau-geslacht, de voorouders van de huidige koning Willem-Alexander. de Nassaus deden hun intrede in Breda in 1403 met het huwelijk van De rijke erfdochter Johanna van Polanen met Engelbrecht van Nassau-Dillenburg. In het boek wordt het wel en wee van het geslacht uitvoerig beschreven, de rijkdom die werd verworven, de huisvesting, maar ook de levenswandel van de Nassaus komen uitgebreid aan de orde. En daarmee is het boek een uitgebreide beschrijving geworden van de geschiedenis van de stad, waarbij veel over tal van bijzonderheden te lezen valt.

Het dient allemaal als inleiding op het groot bestanddeel van het boek: de beschrijving van ambachten en ambachtslieden. Dat begint met een uitvoerige beschrijving van het militaire ambacht en bestaat verder uit de meest uiteenlopende beroepen die in het Hofkwartier zijn te vinden. Van tassenmaakster en brouwer tot meester stukadoor en hofleverancier voor tapijten. Het zijn uitvoe-

rige beschrijvingen van de mensen, hun ambacht of werk en de geschiedenis van panden waarin ze werken. En dat gebeurt uitgebreid, alle mogelijke onderwerpen komen aan de orde. Met onverholten trots wordt dat afgesloten met uitgebreide aandacht voor Breda's wereldbekende zoon, Tijs Michiel Verwest ofwel DJ Tiësto.

In dienst van de Nassaus, geschreven door Cora van Beek is in eigen beheer uitgegeven. ISBN nummer: 978-90-9030310-9.

De werkgroep Historische Geografie Brabant (Brabants Heem, Erfgoed Brabant, Leerstoel Cultuur in Brabant) zoekt een

coördinator historische geografie.

Taken:

- Volgen van ontwikkelingen binnen de historische geografie (Hisgis, Aezel e.d.)
- In kaart brengen van de stand van zaken per gemeente en heemkundekring: Heeft de kring deelgenomen aan het Haza-data-project?
- Contact leggen met gemeentes (via Ver. Brabantse Gemeentes) o.a. over de financiering van Hisgis
- Contact houden met Fryske Academie (ivm Hisgis) en Werkgroep Hist. Geografie Peelland e.d.

doel: het realiseren van Hisgis-kaarten voor de hele provincie

De coördinator ontvangt:

- Reiskosten en onkostenvergoeding van Brabants Heem
- Vrijwilligersvergoeding van € 1500 per jaar van Brabants Heem

De aanstelling geldt in principe voor twee jaar. De coördinator wordt aangestuurd door bovengenoemde werkgroep en legt aan haar verantwoording af.

meer info: theo.cuijpers@brabantsheem.nl of 0612092784

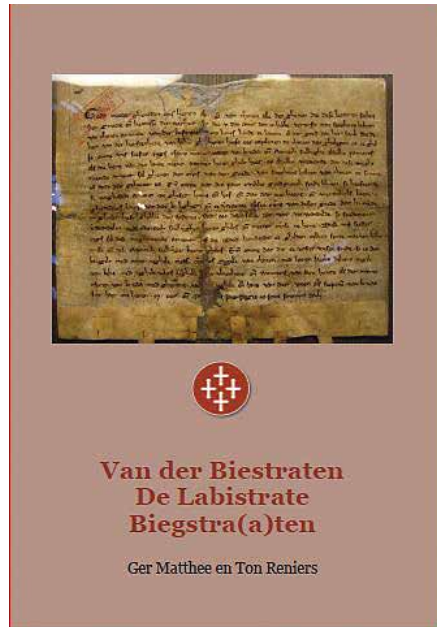
Het geslacht Van der Biestraten te boek gesteld

In april is een uitvoerige genealogie Van der Biestraten gepresenteerd in Gilze. De naam verwijst naar een nog altijd bestaande straat in Gilze, een dorp dichtbij Breda. Het boek met als titel 'Van der Biestraten, De Labistrate, Biegstra(a)ten' is het resultaat van jarenlang speur- en onderzoekswerk van Ger Matthee en Ton Reniers.

Het oudste spoor is bijzonder: een authentieke akte uit 1297, waarin de abdis van het hoogadellijk stift Thorn en Arnoud van Biestraten als partij- en optreden. Vanaf het einde van de veertiende eeuw is het mogelijk om het wel en wee van de familie van generatie tot generatie te vervolgen. Rond het midden van de vijftiende eeuw wonen er leden van de familie in Gilze, Dorst, Breda en Prinsenhage, maar ook in Gent (B.) en Den Bosch. Het boerenbedrijf blijft de voornaamste bron van inkomsten. Een Dorstse tak ontwikkelt zich via Teteringen, Wagenberg en Zevenbergschen-hoek tot vooraanstaande kleiboeren. He-las sterft deze in het derde kwart van de twintigste eeuw uit. De ook uit Dorst stammende tak Princenhage brengt schepenen, juristen, priesters en een notaris voort, terwijl de stam uit Gilze een aantal schepenen, gemeentesecretarissen en een schout kent. Ook deze takken sterven uit.

In 1502 vestigt een ongeveer veertienjarige jongeman *Van der Biestraten* zich met een oom en neef als handelaren in Lyon, waar hij zijn naam verfranst tot *De La Bistrate*. Later verhuizen ze naar Parijs, waar ze zich al snel manifesteren als 'grootkoopman'. Als keiharde zakenmannen en handige politiek-economische strategen (een van hen gelukt het een handelscontract met de Russische tsaar af te sluiten) weten ze zich in te dringen in de op een na hoogste kringen van Parijs. Ze verdienen een fortuin en verwerven een adellijke titel. Deze tak sterft in mannelijke lijn rond 1650 uit.

De broers en zusters van de genoemde jongeman verhuizen naar Brussel. Door

huwelijk behoren zij al spoedig tot de ‘zeven patricische families van Brussel’, wat hun toegang geeft tot de hoogste kringen en tot lucratieve ambten. Een van de nakomelingen vestigt zich in de Franse stad Valenciennes, bekend om zijn textielhandel. Ook hij verfranst zijn naam tot *De La Bistrate*. Hij trouwt in zijn tweede huwelijk met een rijke vrouw, een zuster van de bekende humanist *Johannes Vivianus* (ca. 1520 – 1598). Bij zijn jonge vrouw verwekt hij minstens 12 kinderen, waarvan een aantal vanwege de handel domicilie kiezen in Antwerpen, Middelburg en Amsterdam. Nazaten van de Antwerpse tak gelukt het om in 1682 in de adelstand te worden verheven. Met de wisselhandel (Antwerpen, Amsterdam) en handel in goederen en slaven op West-Indië (Middelburg) en graanhandel met de Baltische landen en Hamburg (Amsterdam) worden kapitalen verdiend. Hierdoor weten ze ook status gevende ambten te verwerven. Onderling onderhouden zij intensieve persoonlijke en zakelijke contacten. Alle takken sterven echter in de loop der zeventiende (Amsterdam), achttiende (Middelburg) of negentiende eeuw (Antwerpen) uit.

De in Brussel achtergebleven broers en zusters blijven dankzij gunstige huwelijken tot de gegoede kringen behoren. Een van hen wordt deken van een aldaar bekende rederijderskamer. In de tweede helft van de zeventiende eeuw treedt maatschappelijk verval op, en kunnen enkele gezinnen met moeite de touwtjes aan elkaar knopen. Een van hen gaat rond 1700 zijn geluk beproeven in de textielindustrie in Leiden. Hij moet genoeg nemen met een baantje als schrobbelaar. Zijn nakomelingen werken ook in deze sector of zijn werkzaam als kleine zelfstandigen. Heten zij aanvankelijk nog Biestraten, op den duur gaan zij zich *Biegstraaten* noemen. Zij vormen de enige tak die tot op de dag van vandaag voortleeft.

Tenslotte is in het boek opgenomen een geslacht *Van der Biestraten* (later *Biestra(a)ten* geheten), die weliswaar ook hun naam aan dezelfde straat in Gilze ontlenden, maar afstammen van een aldaar wonende familie *Canters*. Een van hen, *Wierick Biestraten*, wordt beroemd om zijn heldhaftig optreden tijdens de inname van Breda door de Spanjaarden in 1581. Zijn dochter vestigt zich in Dordrecht. Haar nazaten dragen aanvankelijk haar achternaam, maar nemen later de naam *Wor* aan. Een andere telg trouwt de dochter van de Moergestelse schout en verwerft via haar de watermolen aldaar. De molen wordt door oorlogshandelingen zwaar beschadigd, wat de familie in de financiële problemen brengt. Een kleinzoon bekleedt nog de positie van president-schepen van Moergestel, een van zijn zonen vestigt zich echter rond 1710 in Waalwijk, waar de leernijverheid in opkomst is. Diens kleinzoon verhuist rond 1775 naar de garnizoensstad Heusden. Twee van zijn zonen trekken weg naar Antwerpen, een stad die in de negentiende eeuw een sterke bloei doormaakt. Op dit moment leven nog enkele vrouwelijke nazaten van hen, in mannelijke lijn is ook dit geslacht uitgestorven.

Het boek besteedt veel aandacht aan het overvloedige archiefmateriaal en is rijk geïllustreerd en voorzien van een index op persoonsnamen.

Ruim een kwart eeuw geleden is de eerste auteur (Ger Matthee) begonnen met zijn onderzoek naar het geslacht [Van der] Biestraten. Zijn grootmoeder, Adriana Johanna Maria Biestraten, zou de nog laatst levende van haar geslacht geweest zijn.

In samenwerking met de tweede auteur Ton Reiniers zijn al deze gegevens geordend en in deze publicatie beschreven. Het resultaat is een geschiedenis van een familie in al haar complexiteit en gevarieerdheid, gebaseerd op talloze feiten en enkele onderbouwde hypothesen. De auteurs zijn zich ervan bewust dat in dit boek toch nog gegevens zullen ontbreken. Zo zal onderzoek in de Archives Nationales in Parijs zeker nog meer gegevens over de pijlsnelle maatschappelijk stijging van genoemde tak opleveren. Beide auteurs willen dit graag overlaten aan de na hen komende generaties.

Heemkundekring Onsenoort restaureert een grafmonument

Met een herdenkingsplechtigheid in de Heilige Lambertuskerk in Haarsteeg is op 10 mei het gerestaureerde grafmonument van Mari van Esch gezegend.

De toen 24-jarige Van Esch sneuvelde exact 77 jaar geleden in een kazemat in het Limburgse Kessel met de inval van de Duitsers. De restauratie was een initiatief van Heemkundekring Onsenoort te Nieuwkuijk, van parochie Heilige Augustinus te Vlijmen en van familie Van Esch.

De kerk was goed gevuld met ongeveer 250 mensen en het Vlijmens Mannenkoor luisterde de plechtigheid muzikaal op. Drie pastoors, wethouders van de gemeenten Heusden en Peel en Maas, het Veteranenplatform, de Oorlogsgravenstichting en het Regiment Limburgse Jagers waren aanwezig. En opvallend veel mensen uit het dorp zelf. “Dat doet me heel goed”, zei neef Mari van Esch, “dat betekent dat het verhaal van mijn oom nog altijd aanspreekt.”

De herdenkingsplechtigheid werd opgeluisterd met verhalen over hoe de soldaten de aanloop en de oorlog zelf hadden beleefd, over de herinneringen in Haarsteeg en over de restauratie en symboliek van het monument. Op het

Bij het gerestaureerde graf van Mari van Esch bracht het Haarsteegse Ambrosiusgilde een vendelgroet. Foto Rini Wouters.

kerkhof werd het graf gezegend door de pastoors, bracht het Ambrosiusgilde een vendlgroet en werd de plechtigheid met het blazen van de Last Post beëindigd.

Niet alleen was er aandacht voor Mari van Esch, die was er ook voor Vlijme-naar Loek van Zon, die op dezelfde dag het leven liet, even verderop in een andere kazemat. Op 8 augustus 1940 zijn ze beiden herbegraven in hun respectievelijke geboortedorpen.

Oomzegger Mari van Esch heeft zich verdiept in de geschiedenis van zijn oom. Hij heeft daarvoor met vele instanties contact gelegd en zo heel veel informatie weten te verzamelen over het leven van zijn oom, zowel in aanloop naar als de fatale dag van 10 mei 1940. Ook heeft hij precies weten te achterhalen, hoe het graf van zijn oom er oorspronkelijk heeft uitgezien en welke symbolen daarin verwerkt zijn. De grote wens van Mari van Esch was om het graf van zijn oom in de oorspronkelijke luister te herstellen. Daarbij heeft hij de hulp gekregen van Heemkundekring Onsenoort en van parochie heilige Augustinus.

Meer informatie: www.marinusvanesch.nl

*Het gerestaureerde grafmonument van Mari van Esch met helm en graftrammel.
Foto Rini Wouters.*

Beeld- en archiefbank voor heemkring Molenheide

Heemkring Molenheide heeft een eigen beeld- en archiefbank in gebruik genomen. Wet- houder Ariane Zwarts van Gilze en Rijen heeft die onlangs geopend.

Heemkundekring Molenheide is actief in Gilze, Rijen, Hulten en Molenschot. Sinds medio 2016 zijn vrijwilligers bezig geweest met het digitaliseren van duizenden foto's. Heemkring Molenheide beschikt ook over meer dan 1.300 boeken in haar bibliotheek. De covers van deze boeken zijn gescand. Via de provinciale stichting Erfgoed Brabant is de Heemkring in het bezit gekomen van een softwarepakket voor collectieregistratie. Alle gedigitaliseerde foto's en boeken zijn hierin opgenomen. Aan deze foto's en boeken zijn zoekcriteria en beschrijvingen toegevoegd zodat de kijker kan zoeken op o.a.: onderwerp, plaats, straatnaam. In de beeldbank zijn ook een beperkt aantal audioberichten en video's opgenomen. Vrijwilligers blijven werken aan de uitbreiding van deze beeld- en archiefbank.

Heemkring Molenheide biedt ook andere collecties de mogelijkheid deel te nemen op deze beeld- en archiefbank. Fotograaf Cor de Kok uit Gilze en de Stichting Erfgoed Ericsson Nederland gaan materiaal plaatsen op deze beeld- en archiefbank.

28

De beeld- en archiefbank van Heemkring Molenheide is bereikbaar op: www.heemkringmolenheide.nl

De Stelling van Willemstad (1)

De vestingwerken van de Stelling van Willemstad staan volop in de toeristische belangstelling. Voor het Ravelyn, het periodiek van de heemkundekring Willemstad schreef Kees van Mastrigt een serie van drie verhalen over de Stelling van Willemstad.

Van Mastrigt woont sinds 1974 in de vestingstad. Hij is vanaf de oprichting lid van de heemkundekring en deed veel archiefonderzoek, was 25 jaar redacteur van het Ravelyn, schreef artikelen en boeken, waaronder Willemstad Prinsheerlijk. Voor De Koerier schrijft hij een serie van drie artikelen, samenvattingen van zijn uitgebreidere publicaties, over de Stelling van Willemstad. In dit nummer de eerste aflevering.

door Kees van Mastrigt

Onder een stelling wordt in de militaire terminologie verstaan een min of meer zelfstandig stelsel van verdedigende opstellingen, al dan niet gebaseerd op permanente verdedigingswerken; ook wel positie. Hoewel deze benaming pas later werd ingevoerd, kon het gehele Eiland van Willemstad en Klundert al tijdens de Tachtigjarige Oorlog als een stelling beschouwd worden. De belangrijkste periode waarin de Stelling van Willemstad haar nut heeft bewezen is de Tachtigjarige Oorlog, de oorlog die in 1568 begon als een opstand tegen het Spaans bewind en na een bestand van twaalf jaar in 1648 met de Vrede van Munster eindigde.

Het noordelijk deel van Brabant was al in 1583 bijna geheel weer onder Spaans gezag gebracht. Breda werd door de Spanjaarden in 1581 heroverd, Steenberg in 1582, Grave viel in 1586 en Geertruidenberg, toen nog Hollands, viel in 1589 door verraad in Spaanse handen. In 1583 waren in het noorden van het hertogdom Brabant alleen nog de vesting Bergen op Zoom, de ten noorden daarvan gelegen forten van de Linie van de Eendracht en het Eiland van de Ruigenhil en Niervaart in Staatse handen.

Het Eiland van de Ruigenhil en Niervaart, later ook wel het Eiland van Willemstad en Klundert genoemd, was omringd door het Hollandsch Diep, het Volkerak, de toen nog brede Dintel, de Barlake en de Mooye Keene die via de Roode Vaart uitmondde in het Hollandsch Diep. Het Eiland kreeg vanaf 1572

Kees van Mastrigt

Vesting Willemstad

afwisselend te maken met invallen van de Watergeuzen en Spanjaarden. Beide partijen plunderden de boerderijen, namen al het vee en het graan mee of eisten losgeld om hiervan vrij te blijven, zogenaamde *sauvegardes*. Regelmatig verzochten de bewoners om het Eiland te versterken om hiervan verlost te zijn.

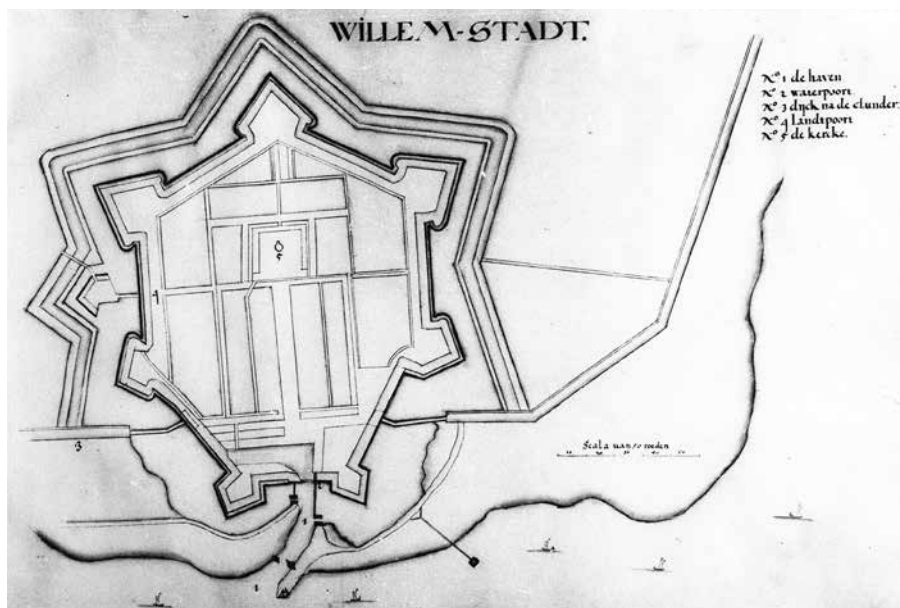
De defensie van het Eiland.

Op het Eiland lagen de vestingen Willemstad (1583) en Klundert (1581/1582) en de forten Noordam (1579) aan de Roode Vaart bij de monding van de Mooye Keene, het fort Hollandia (rond 1600) aan het Hollandsch Diep bij de monding van de Aalskreek en het fort Barlake (voor 1600) bij de monding van de Mooye Keene in de Barlake (Mark-Dintel)

Daarnaast waren rondom het Eiland op of aan de dijken allerlei verdedigingswerken en wachthuizen aangelegd. Er stonden onder meer *redoutes*, meestal gesloten, eenvoudige veldwerken zonder bepaalde vorm en schansen. Een schans is eveneens een eenvoudig aarden veldwerk maar met een vierkant of driehoek als basisvorm met op de hoeken een klein soort bastion. Een corps de garde is een al of niet versterkt wachtgebouw, meestal verbasterd tot kortegaard.

De bevolking.

Zeer belangrijk voor de verdediging van het gebied was de houding van de bevolking van het Eiland. Overwegend de nieuwe protestantse religie belijdend en sterk prinsgezind, werden de Spanjaarden als de paapse vijand beschouwd. Tijdens het beleg van Willemstad in 1793 was de houding van de bevolking van cruciaal belang om dit beleg te doorstaan. In Breda daarentegen - nu als Nassaustad gepromoot - was de houding van de burgers overwegend patriot-

tisch en pro Frans en de sterke vesting werd na slechts enkele kanonschoten overgegeven.

De mentaliteit van de Eilandbewoners mag als een sterk punt in de defensie beschouwd worden.

De burgerij.

Alle mannen tussen de 18 en 60 jaar waren verplicht deel te nemen aan de verdediging van hun stad en het omgevende land. In 1587 werd in Willemstad de burgerij georganiseerd in twee korporaalschappen, een binnen de vesting en een in het buitengebied, het jaar daarop al verhoogd tot drie. De burgers waren bewapend met een roer, uiteraard met munitie, kruid en lont, of met een piek. Iedereen moest voorzien zijn van een zijdgeweer. Dat kon een rapier zijn, een kortelast (korte sabel of zwaard), ponjaard of zelfs een broodmes.

De burgerij werd vooral 's nachts ingezet om de wallen en de dijken te bewaken en zo nodig tegenstand te bieden aan een vijand. Was er in de winter voldoende garnizoenen dan vielen de wachtdiensten meestal wel mee of vervielen zelfs, maar als het leger 's zomers weer te velde was en een deel van het garnizoen naar het veldleger was vertrokken, werd de burgerij weer volop in de bewaking van het Eiland ingeschakeld.

Het garnizoen.

De beide vestingen Willemstad en Klundert waren steeds voorzien van een garnizoen, in rustige tijden meestal niet meer dan een compagnie. In meer roe-

Willemstad op de kaart van Dou

rige tijden aangevuld tot een bataljon; in 1607 lagen er zelfs 7 compagnieën met in totaal 900 man in Willemstad. Ook de forten Noordam en Barlake hadden een klein garnizoen.

Schutse van den Maze.

Niet voor niets had Willemstad de bijnaam Schutse van den Maze. Het beschermde de zuidgrens van de belangrijkste provincie Holland, waar zich, nadat de Spanjaarden daar waren verdreven, een economische en culturele opleving kon plaats vinden, nu bekend als de Gouden Eeuw. Dat was niet het geval voor Brabant, waar de strijd voortduurde en waar het Eiland zich meestal in een frontpositie bevond.

Het Eiland was ook dikwijls de springplank voor aanvallen van het Staatse leger op de Spaanse gebieden in Vlaanderen. Het was de Spanjaarden er veel aangelegen om Willemstad in bezit te krijgen. Daarom werd in 1631 in Antwerpen een vloot van ruim 90 schepen met aan boord 6000 militairen verzameld om een aanval op Willemstad te doen en om daarna door te stoten naar Gorinchem. Dit mislukte doordat de vloot in het Slaak door de Zeeuwse vice-admiraal Hollaere werd verslagen. Er was altijd de dreiging van een aanval, zoals een serieuze in 1626 en 1627, maar behalve de poging met een vloot in 1631 en een aantal plundertochten, is er nooit een echte aanval op het Eiland geweest. Kennelijk werd de verdediging, de strategische ligging en de mogelijkheden tot inundatie door de vijand als een onoverkomelijke hinderpaal gezien.

In het volgend nummer van De Koerier de Stelling van Willemstad vanaf 1747.

Studiedag Noord-Brabants Archeologisch Genootschap

Onder leiding van dagvoorzitter dr. Liesbeth Theunissen heeft het Noord-Brabants Archeologisch Genootschap op 7 mei jl. een studiedag gehouden in Chaam. Onderwerp was "Westelijk Noord-Brabant in het Malta-tijdperk - Nieuwe synthese over de bewoningsgeschiedenis van het westelijk deel van Noord-Brabant" .

Liesbeth Theunissen is werkzaam bij het RCE als specialist late prehistorie van de afdeling archeologie. Op een interactieve wijze leidde zij de aanwezigen door de redenen en achtergrond van het onderzoek. De afgelopen jaren is er veel opgegraven. Allerlei ontdekkingen zijn gedaan en die zijn in honderden rapporten beschreven. Om die nieuwe informatie bijeen te brengen, is in het kader van het onderzoeksprogramma Oogst voor Malta een studie uitgevoerd. De resultaten van het archeologisch onderzoek over de periode 1997-2013, geschreven in 477 rapporten, zijn in ruim 500 pagina's verwoord. Het rapport is onlangs verschenen en gratis te downloaden .

Klimaatverandering

De eerste spreker dr. Ir. Leo Tebbens Tebbens is senior archeoloog bij BAAC (Bouwhistorie, Archeologie, Architectuurhistorie en Cultuurhistorie) te 's-Hertogenbosch. Hij is een specialist op het gebied van bodemkunde, fysische geografie en kwartaargeologie. Het landschap van westelijk Noord-Brabant kent

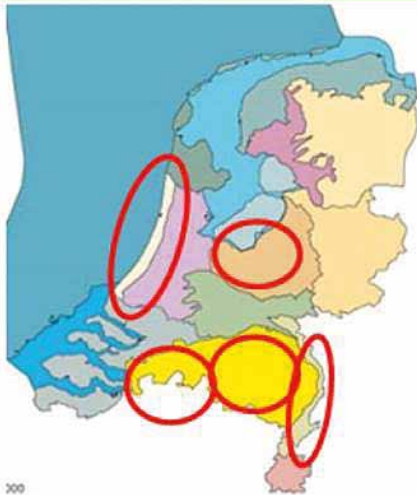
een lange geschiedenis die terug gaat tot de laatste ijstijd. Het gebied is afgebakend, westelijk door de Brabantse zandwal en oostelijk door de Roerdalslenk. De invloed van de klimaatverandering en zeespiegelstijging (120 meter in de laatste 15.000 jaar) hebben het gebied gemaakt zoals het nu is. Aan hand van fraaie dia's gaf hij inzicht in de vorming van het landschap. Juist in westelijk Noord-Brabant is de stijging van de zeespiegel van groot belang geweest. De meestijgende grondwaterspiegel en de daardoor sterk afnemende natuurlijke ontwatering van het landschap leidde in grote delen van westelijk Noord-Brabant al vanaf het neolithicum (vanaf 5300 v.Chr.) tot veenvorming in de lage delen van het landschap, vooral in de meest westelijke liggende gemeenten. Na de middeleeuwen zijn grote delen van dat veen door afturven en vervening inmiddels weer verdwenen. De invloed van regionale vernatting van het landschap op locatiekeuze en de inrichting van nederzettingen moet dus van groot belang zijn geweest, maar dat wordt weinig genoemd bij de ontwikkeling van met name laat-prehistorische nederzettingen (ijzertijd-Romeinse tijd).

Prehistorie en Romeinse tijd

De tweede spreker, drs. Cristian van der Linde werkt als senior archeoloog bij BAAC (Bouwhistorie, Archeologie, Architectuurhistorie en Cultuurhistorie) te 's-Hertogenbosch. Van der Linde had de lastige opdracht om de vele informatie uit de late prehistorie en de Romeinse tijd van westelijk Noord-Brabant in krap een uur te presenteren. Hij gaf een korte weergave van de inzichten die zijn opgedaan over het neolithicum. Het overgrote deel van de prehistorische resten betreft woonplaatsen en grafvelden uit de midden-bronstijd tot en met de ijzertijd. De belangrijkste onderzoeken die daarin figureren zijn die in Breda-West, HSL-Zuid en Oosterhout-De Contreie, maar ook kleinere juweeltjes zoals Tilburg-Enschotsebaan, Goirle-Huzarenwei en Zundert-Mencia. In de beperkte tijd werd vooral de nieuw verworven kennis en inzichten gepresenteerd met betrekking tot de ontwikkeling van nederzettingen, huizenbouw, bijzondere deposities en grafbestel.

Middeleeuwen

Drs. Paul Kimenai is senior archeoloog bij BAAC (Bouwhistorie, Archeologie, Architectuurhistorie en Cultuurhistorie) in 's-Hertogenbosch. De middeleeuwen in westelijk Noord-Brabant zijn in archeologisch opzicht lang een blinde vlek op de kaart geweest. Zowel voor de vroege als voor de volle middeleeuwen steekt de hoeveelheid onderzoek in deze regio schril af bij het aantal studies dat bijvoorbeeld over het oostelijk deel van Noord-Brabant is verschenen. Tijdens het Oogst van Maltaproject over westelijk Noord-Brabant is gebleken dat het beeld van een grotendeels 'lege' regio niet juist is, en bijstelling verdient. Met name met betrekking tot middeleeuwse nederzettingen is de afgelo-

REGIONALE SYNTHESSES

- De Gelderse Vallei
- Westelijk Noord-Brabant
- Hollands Duingebied
- Limburgse Maasdal
- Oostelijk Noord-Brabant

NATIONALE SYNTHESSES

- De vroege prehistorie
- Laat-neolithicum - midden-bronstijd A
- Overgang laat-Romeinse tijd – vroege middeleeuwen

THEMATISCHE SYNTHESSES

- Archeologisch 'onzichtbare' boerderijen
- Verkaveling en verstening in steden
- Dorpsvorming in de late middeleeuwen
- Materiaalstudie houten voorwerpen

Doel: oogsten van de nieuwe kennis

pen vijftien jaar een grote hoeveelheid informatie verzameld. In mindere mate geldt dit ook voor grafvelden.

Voorstedelijke kern

Drs. Marco Vermunt, stadsarcheoloog in Berg op Zoom noemde in zijn voordracht in het archeologische onderzoek van Bergen op Zoom de ontwikkeling van de voorstedelijke agrarische kern naar de stad als een van de kernpunten. Daarbij speelt uiteraard de relatie met het omliggende platteland een grote rol, evenals archeologische resten uit voorgaande cultuurperioden. Naarmate er meer onderzoek wordt gedaan, neemt de kennis toe. Een van de speerpunten in het archeologische onderzoek van Bergen op Zoom is de ontwikkeling van de voorstedelijke agrarische kern naar de stad. Daarbij speelt uiteraard de relatie met het omliggende platteland een grote rol, evenals archeologische resten uit voorgaande cultuurperioden. Naarmate er meer onderzoek wordt gedaan, neemt de kennis toe. De NAR studie omvat onderzoek tot 2013, terwijl in de afgelopen drie jaar veel nieuwe gegevens beschikbaar kwamen. Zelfs tijdens het schrijven van dit overzichtje worden sporen van het voorstedelijke Bergen op Zoom gedocumenteerd. Intrigerend zijn de vondsten tijdens rioolwerken in de Koepelstraat en Korte Bosstraat.

Blik over de grens

De laatste spreker, drs. Stephan Delaruelle is Erfgoedconsulent bij Erfgoed Noorderkempen. Als archeoloog zorgt hij voor wetenschappelijke begeleidingen en schrijft hij publicaties over opgravingen. Om de resultaten van het overzichtsonderzoek voor Westelijk Noord-Brabant naar waarde te kunnen schatten, stelt hij zich de vraag welke archeologische vondsten bekend zijn in de aanpalende regio's. Als antwoord wees Stephan op de oudste geschiedenis van de Noorderkempen, zoals men over de grens het zandige deel van de provincie Antwerpen noemt. Daarbij is het zoeken naar de gelijkenissen en verschillen tussen de vindplaatsen in Nederland en Vlaanderen uit de verschillende periodes tussen de steentijden en de middeleeuwen. De Kempen zijn van oudsher bekend voor het frequent voorkomen van kampementen uit het mesolithicum en grafheuvels uit de brons- en de ijzertijd in de uitgestrekte heidegebieden. In talrijke verzamelingen rusten vuursteencollecties en urnen, opgegraven in de 19de en begin 20ste eeuw, die wijzen op een rijk verleden. Toch zit er nog meer verscholen in de bodem, afdgedekt door dikke plaggenlagen. Vaak vinden we de nederzettingssporen onder de plaggenbodem, de steentijdvindplaatsen vindt men doorgaans op hogere terreindelen in de podzolbodem op oude heidegronden.

drs. Stephan Delaruelle

Vriendendag 2017 van Stichting De Brabantse Boerderij

Op 1 april 2017 namen maar liefst 135 personen deel aan de Vriendendag die Stichting De Brabantse Boerderij (SdBB) jaarlijks organiseert voor belangstellende vrienden van de stichting.

Dit jaar stond de westelijke Langstraat op het programma. Na de koffie in het Ontmoetingscentrum van Raamsdonk vertrokken twee groepen per bus naar Made en twee groepen wandelden naar boerderijen in Raamsdonk. Na de lunch in Raamsdonk werd er gewisseld. Als gids voor de vier groepen traden op John van Lierop, Jos Bertens, Kristel Hermans en Pedro Schamp.

Boerderij aan de Voorstraat 35, Made

Zowel in Made als in Raamsdonk konden boerderijen niet alleen aan de buitenkant, maar ook aan de binnenkant uitgebreid worden bezichtigd. Bij twee boerderijen hadden de eigenaars zelfs de moeite genomen om een kleine tentoonstelling in te richten.

Tijdens de lunch is afscheid genomen van bestuurslid Johan Jansen die de voorgaande jaren steeds de Vriendendag

organiseerde, naast allerlei andere activiteiten voor SdBB. Hieronder een korte beschrijving van de bezochte boerderijen.

Stichting de Brabantse Boerderij zoekt Vrienden. Vanaf € 22,- per jaar kunnen belangstellenden Vriend van de Stichting worden. Dat geeft recht op de nieuwsbrief met wetenswaardigheden over Brabantse boerderijen, bijgebouwen, erf en cultuurlandschap en aankondigingen van onze activiteiten en op korting op publicaties en cursussen. Aanmelden kan op de site:

<http://www.debrabantseboerderij.nl/>

Stichting BRABANTS HEEM

Datalijst 2017

do.	22 jun.	bestuursvergadering te Oirschot (aanvang 14.00 uur)
za.	29 jul.	uitdag bestuur
do./vr.	3 en 4 aug.	Brabantse Heemdagen te Budel
do.	14 sept.	bestuursvergadering te Oirschot
di.	17 okt.	regiobijeenkomst regio 4 in tilburg
do.	19 okt.	bestuursvergadering te Oirschot
wo.	25 okt.	regiobijeenkomst regio 1 te Hoeven
za.	28 okt.	dag van de Volkscultuur te Valkenswaard, thema: roken
wo.	08 nov.	regiobijeenkomst regio 9 te Zeeland
ma	13 nov.	regio2/3 Oosterhout
woe	15 nov.	regio 10 Gemert
do.	23 nov.	bestuursvergadering te Oirschot (aanvang 14.00 uur)
do.	30 nov.	Raad van Aangeslotenen II (aanvang 13.00 uur) Oirschot

Jubilea

01-07-2017	Hkk. Willem van Strijen	Zevenbergen	60 jaar
03-09-2017	Hkk. Molenheide	Gilze/Rijen	40 jaar
23-09-2017	Hkk.H.N. Ouwerling	Deurne	40 jaar
27-09-2017	Hkk. Op die Dunghen	Den Dungen	50 jaar
13/14/15-09-2017	Hkk De Plaats	Berlicum/Middelrode	50 jaar
05-11-2017	Hkk. De Baronie van Cranendonck	Budel	60 jaar
13-12-2017	Hkk. De Vlasselst	Terheijden	40 jaar

De volgende Koerier

De volgende Koerier van Brabants Heem verschijnt in **september 2017**.

Hebt u kopij voor dat nummer of onderwerpen voor de agenda, stuur die dan vóór maandag 24 augustus 2017 naar:

tjeuvanras@ziggo.nl of Kerkakkers 9, 5411 TN Zeeland (NBr.).

Foto's en illustraties graag minimaal 1 MB groot in JPEG-formaat, los en dus niet in een tekstbestand geplaatst.

Indien van toepassing plaatsen we de teksten ook op de website van Brabants Heem, www.brabantsheem.nl en op Facebook: www.facebook.com/brabantsheem/

De Nieuwe Hoef in Hilvoarenbeek was eind april de plek waar de Raad van Aangeslotenen werd gehouden. In een prachtige natuur ligt de hoeve een beetje verscholen. Het is een originele en monumentale tiendhoeve die is gebouwd in 1641. Alle authentieke details zijn nog altijd aanwezig. De Nieuwe Hoef staat in het landgoed Gorp aan de Ley, vlakbij Poppel en de grens naar België. De hoeve is ingedeeld in drie gedeeltes, de waag, de stal en d'n herd.

40

Brabants Heem is de ondersteunende organisatie voor 123 zelfstandige Brabantse heemkundekringen. De stichting organiseert in samenwerking met andere organisaties cursussen en studiedagen, zet netwerken op en geeft adviezen. Dat alles om de deskundigheid van de kringleden te bevorderen op alle terreinen waar dat nodig is. Verder stimuleert Brabants Heem nieuwe initiatieven en onderlinge samenwerking.

Website: www.brabantsheem.nl

Facebook: www.facebook.com/brabantsheem/

Uitgave: Brabants Heem, Postbus 1203, 5200BG 's-Hertogenbosch.

Eindredactie: Tjeu van Ras

Kopij sturen naar: tjeuvanras@ziggo.nl

Foto's: Naamsvermelding bij de foto, overige merendeels uit collecties van de heemkundekringen.

Ontwerp en Drukwerk: **Koninklijke Drukkerij Em. de Jong**
Baarle-Nassau

Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden veelevoudigd of openbaar gemaakt, in welke vorm ook. Hetzij elektronisch dan wel mechanisch door fotokopieën, scans of opnamen. Tenzij met voorafgaande toestemming van de uitgever. De uitgever heeft er naar gestreefd om alle copyrights in deze uitgave te regelen. Wie meent alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen.